

כוונות להתחסן בזמן קורונה בחברה החרדית בישראל

איציק קרומבי וד"ר תמר ברנבלום

ינואר 2021

תקציר מנהלים

במסגרת מחקר שנערך במכון החרדי למחקרי מדיניות, על התנהגות החברה החרדית בתקופת הקורונה והשפעתם של משתנים שונים על ההתנהגות, נבחנה נכונות הציבור החרדי להתחסן נגד נגיף הקורונה, מתוך מטרה להבין את היקף הנכונות להתחסן וכן את המשתנים המשפיעים על נכונות זו. בעוד המחקר המלא נמצא עדיין בשלבי עבודה, מצאנו לנכון לנתח בשלב הראשון את הנתונים בנוגע למידת הנכונות של האוכלוסייה החרדית להתחסן מקורונה.

הממצאים העיקריים העולים הם:

6. הנכונות להתחסן אינה אחידה בקהילות השונות המרכיבות את הציבור החרדי. במגזר החסידי הנכונות להתחסן גבוהה יותר ביחס למגזרים הספרדים והליטאיים.
7. תמיכת הרבנים בחיסון משפיעה לחיוב ומעלה את הנכונות להתחסן.

1. נכונות הציבור החרדי להתחסן נמוכה.
2. צעירים חרדים נכונים פחות להתחסן ממבוגרים חרדים.
3. קיים היקף לא קטן של מבוגרים חרדים שאינם נכונים להתחסן.
4. נשים נכונות להתחסן פחות מגברים.
5. נשים חרדיות צעירות נכונות באופן קטן משמעותית להתחסן, ביחס לנשים חרדיות מבוגרות ולגברים חרדים.

בהתאם לממצאים שעלו מהמחקר, ניכרת ההשפעה הגדולה של תמיכת הרבנים על היקף הנכונים להתחסן בציבור החרדי ולפיכך אנו מעלים את הצורך בהסברה נרחבת ומתמשכת לציבור החרדי שתאפשר המשך מגמת ההשפעה החיובית על נכונות ההתחסנות בציבור זה.
נדמה כי קיים צורך להסברה מותאמת ומכוונת לציבור הנשים החרדיות בכלל והצעירות בפרט, בדגש על הסברה אודות השפעות החיסון על סוגיות של פריון וילודה, שעשויים להיות גורם מרכזי המוביל לנכונות הנמוכה להתחסן בקרב קבוצות אלו.

תודות

אנו מבקשים להודות למשתתפים במחקר שתרמו מזמנם ושיתפו בידע שלהם, ליהודית מילצקי, ד"ר חן ליפשיץ, שקד אדר, ד"ר שלומית שהינו-קסלר וד"ר איתן רגב וכל צוות המכון החרדי למחקרי מדיניות.

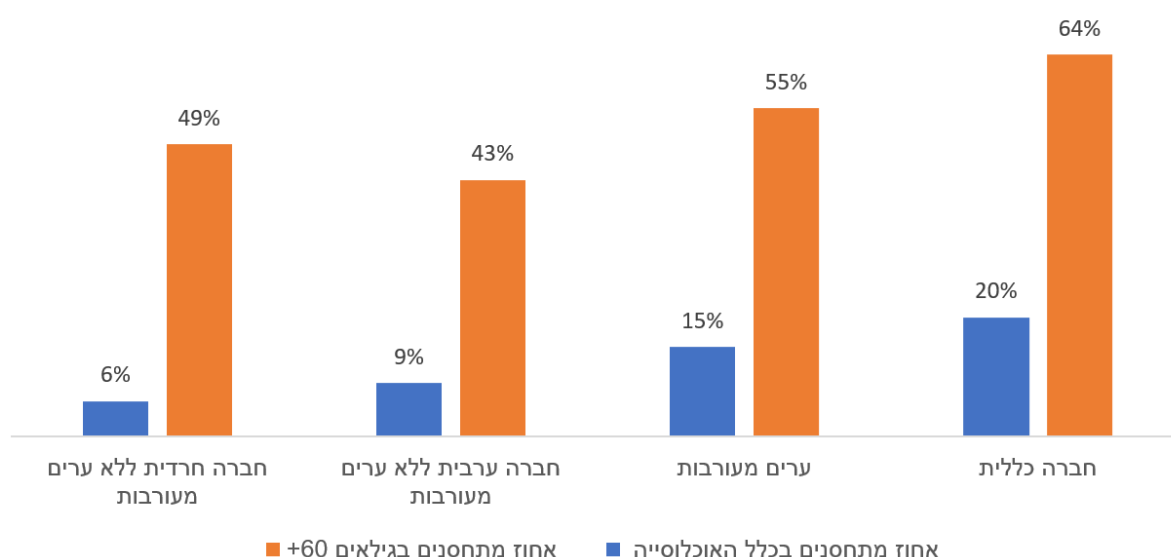
התחסנו רק 38% מהתושבים בגיל זה, במודיעין עילית 46%, באלעד 30% ובביתר עלית התחסנו רק 31% מבני 60 ומעלה.

מנתונים שפרסם משרד הבריאות בתאריך 12.01.21 עולה כי יש פער גדול בהיקף המתחסנים בגילאי 60+ בחברה החרדית, בעוד שאחוז המתחסנים בחברה הכללית בישראל עומד על 64 אחוזים, בערים החרדיות אחוז המתחסנים בקבוצת גיל זו עומד על 49 אחוזים בלבד.

ישראל היא המדינה המובילה בהיקף החיסונים כנגד קורונה. מנתונים שהציג משרד הבריאות עולה כי עד לתאריך 6 בינואר 2021 התחסנו בישראל כמיליון וחצי אנשים. בגילאי 60+ עמד אחוז המתחסנים הארצי על 58%.

עם זאת, היקף ההתחסנות בציבור החרדי נמוך משמעותית מהציבור הכללי בישראל: בערים החרדיות, אחוז המתחסנים מבין בני 60 ומעלה נמוך מהממוצע הארצי: בבני ברק

שיעור התחסנות בחלוקה לפי חברות

ולכן החשש מפני השפעותיו לא חלחל באותה מידה כמו באוכלוסייה הכללית בישראל.

לפיכך, לבחינת מידת הנכונות להתחסן לנגיף הקורונה באוכלוסייה החרדית יכולת תרומה משמעותית הן בסוגיות שנידונו בעבר אודות מידת החשש מפני התחלואה בנגיף והשפעותיו באוכלוסייה זו, ואודות מידת האמון במערכת הבריאות הממלכתית.

בנוסף, הנתונים באשר לסוגיית ההתחסנות עצמה, יאפשרו למקבלי ההחלטות לאמוד את היקף ההתחסנות הצפוי באוכלוסייה החרדית, ולזהות את הגורמים שעשויים להשפיע על מידת הנכונות להתחסן. זאת במטרה לזהות ולהתאים את הכלים והמענים הנדרשים על מנת להעלות את הנכונות להתחסן במגזר החרדי, ואת מספר המתחסנים בפועל.

הסיבות להיקף ההתחסנות הנמוך בקרב הציבור החרדי המבוגר

דורשות בירור. לכל אורך משבר הקורונה התנהלות הציבור החרדי ומידת היענותו להנחיות הממשלה הייתה במוקד השיח הלאומי. התפרצות הנגיף בריכוזים החרדיים התרחשה שוב ושוב, ונבעה ככל הנראה הן ממאפיינים סוציו-דמוגרפיים ייחודיים כמו מספר ילדים גדול ביחס לאוכלוסייה הכללית, ותנאי מגורים צפופים הן בתוך הבתים ובמרחבים הציבוריים, לצד מאפיינים תרבותיים כמו אורח החיים הקהילתי, חשיבות לימוד התורה ורמת אמון נמוכה יחסית ברשויות הממשלה. לעיתים נשמעו גם קולות שטענו שההרכב הגילאי הצעיר יחסית של האוכלוסייה החרדית הציב אותה במידת סיכון נמוכה יחסית לפגיעות מהנגיף,

המחקר בוצע בין התאריכים 13-20 בדצמבר 2020, ימי הגל השני של מגפת הקורונה, טרם הסגר השלישי.

במהלך תקופת המחקר הגיעו החיסונים לישראל ושלושה מהרבנים המובילים במגזר החרדי - האדמו"ר מגור, הרב חיים קנייבסקי והרב גרשון אדלשטיין - הביעו תמיכה בחיסון ואף התחסנו בעצמם.

הנתונים נאספו באמצעות סקר טלפוני שבוצע על-ידי חברת הסקרים אסקריא. שיעור המענה עמד על 18% והמדגם כלל 800 חרדים בגירים. את התיאור המלא של מאפייני המדגם ניתן למצוא בלוח מספר 1 בנספחים.

במטרה להבין לעומק את מאפייני החברה

החרדית בחלוקה לזרמים שונים, המדגם הוא אקראי מתוך מאגר הכולל מעל 400 אלף גברים ונשים בחברה החרדית בגילאי 18 ומעלה בדגימת שכבות המשקפת את התפלגות הזרמים בחברה החרדית.

כלל המשתתפים במדגם נמנים על הקהילה החרדית. מתוך כלל המשיבים (N=780) משתייכים לקהילה הספרדית (N=244, 31%), לקהילה ליטאית (N=229, 29%), לקהילה החסידית (N=241, 30%) היתר משתייכים למגוון קהילות ביניהן חב"ד, חרדי לאומי וברסלב (N=66, 8%). מרבית המשיבים במדגם הם גברים (N=472, 59%), רובם המוחלט נשואים (N=799, 87.5%), בגיל ממוצע 37 (N=700, SD=36.3).

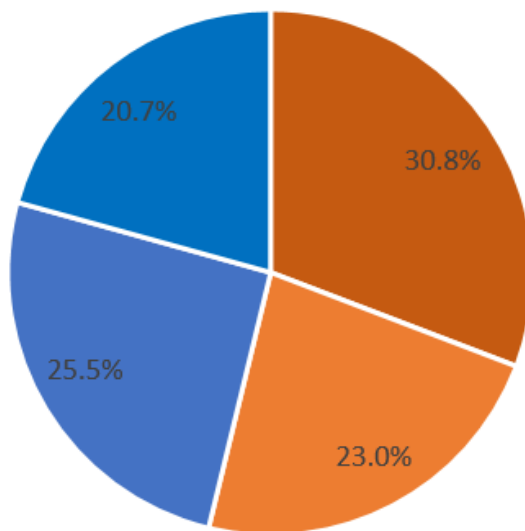
המחקר בחן את עמדות האוכלוסייה החרדית ביחס למשבר הקורונה ולאופן ניהולו, את מידת האמון שרוכשים החרדים להנהגה הארצית והרבנית, את מידת ההשפעה של משבר הקורונה על חיי היומיום שלהם בכלל ועל מצבם הכלכלי, התנהגותם בזמן המשבר ומידת השמירה על ההנחיות, וכן את נכונותם להתחסן.

כמו כן כלל הסקר שאלות פתוחות שנועדו לבחון את תהליכי קבלת ההחלטות של המשיבים ואת האופן בו הם מצדיקים את הבחירות שלהם.

דו"ח זה יתמקד בבחינת הנכונות להתחסן מתוך מטרה להבין את היקף הנכונות להתחסן וכן את המשתנים המשפיעים על נכונות זו.

תרשים 1: נכונות להתחסן

■ בטוח שכן ■ סביר שכן ■ בטוח לא ■ סביר לא

היקף הנכונות להתחסן

לקראת גל שני של חיסונים ומעבר לחיסון של אוכלוסיית הבגירים הצעירים בישראל, ביקשנו לבדוק את הכוונות להתחסן בציבור החרדי. כדי לבחון את מידת הנכונות של חרדים להתחסן ביקשנו מהמשיבים לדרג האם בכוונתם להתחסן, 753 משיבים מתוך המדגם השיבו על שאלה זו. מניתוח הנתונים עולים מספר ממצאים מובהקים: ככלל 46.2% (N=348) בלבד מביעים נכונות להתחסן.

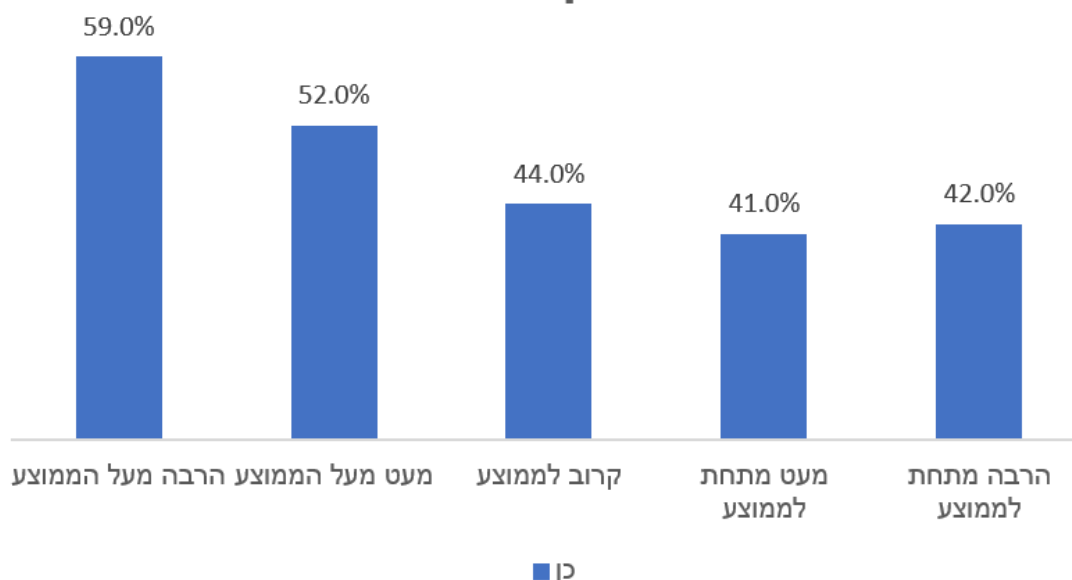
עמדות אלו עומדות בהלימה לאחוז המתחסנים החרדים בפועל כפי שעולה מנתוני משרד הבריאות ועומד גם הוא על כ-30%. חשוב לציין כי רבע מהמשיבים שאינם מוכנים להתחסן חלו מקורונה והחלימו כך שהם למעשה מחוסנים, לפחות בטווח הקצר ובשלב זה גם עפ"י ההנחיות של משרד הבריאות אין צורך בחיסונם.

הפחד לחלות מקורונה משפיע על הנכונות להתחסן. בתחום זה מצאנו כי יש הבדל מובהק בין גברים ונשים חרדים/יות החוששים לבריאותם או לבריאות משפחתם, לבין אלו שאינם חוששים לכך. ונראה כי מידת נכונות נמוכה יחסית להתחסן עשויה להצביע על מידת חשש נמוכה יותר מפני המחלה והשלכותיה על החולה. רק 42% מבין אלו שאינם חוששים לחלות בקורונה מתכוונים להתחסן, לעומתם 55% מאלו שכן חוששים מקורונה מתכוונים להתחסן. ($\chi^2=32.305$, $p=.006$, $df=3$, $N=753$).

כפי שניתן לראות בתרשים הבא, כאשר נבחן המצב הכלכלי והשפעתו על הנכונות להתחסן נמצא כי ככל שהמצב הכלכלי גבוה יותר הנכונות להתחסן הייתה גבוהה יותר. $(\chi^2=10.363, p=.035, df=1, N=711)$ לעומת זאת, שינוי כלכלי שחל בעקבות מגפת הקורונה לא נמצא בעל השפעה מובהקת על הנכונות להתחסן.

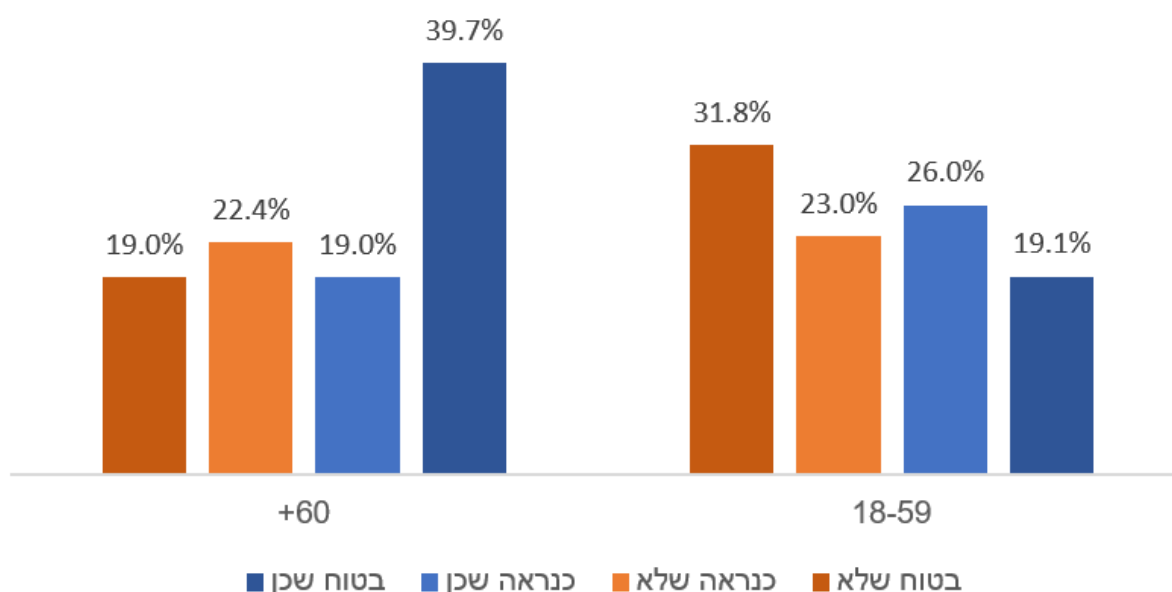
תרשים 2: נכונות להתחסן לפי רמת הכנסה

נכונות להתחסן בחלוקה לקבוצות גיל: צעירים נכונים להתחסן פחות ממבוגרים

בבחינת הנכונות להתחסן בחלוקה לגיל נעשתה השוואה בין שתי קבוצות, צעירים אל מול מבוגרים. מצאנו שיש הבדל מובהק בין שתי הקבוצות

תרשים 3: נכונות להתחסן לפי גיל

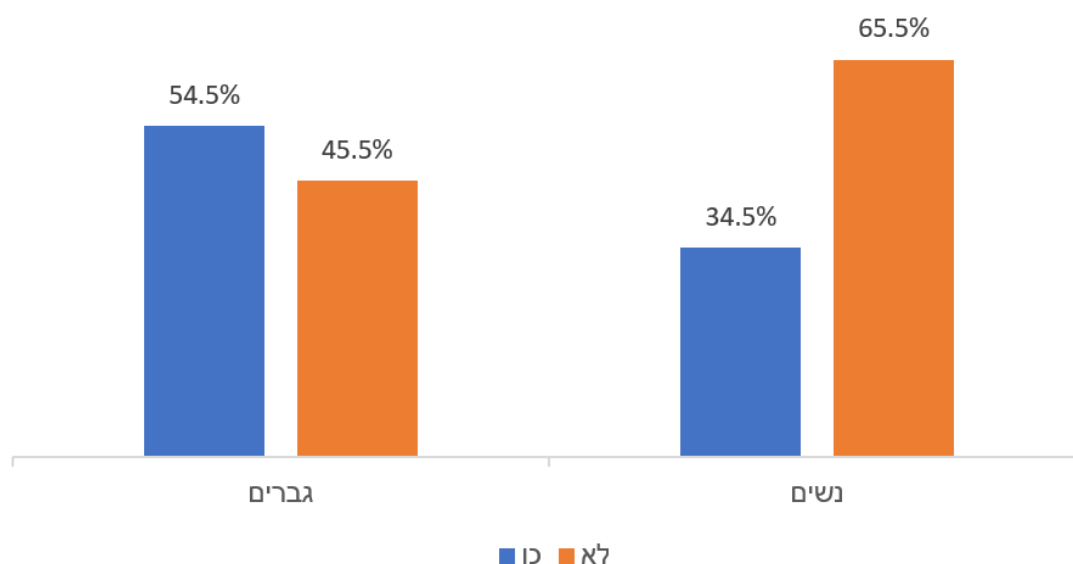
מהנתונים עולה שרק 45% מהאוכלוסייה הצעירה מתחת לגיל 60 הצהירו שיש בכוונתם להתחסן, לעומת האוכלוסייה המבוגרת שמעל גיל 60 שבה 59% הצהירו על הכוונה להתחסן. ($\chi^2=3.891$, $p=.049$, $df=1$, $N=753$)

ניתן לראות שבקרב המבוגרים מעל גיל 60 ישנה נכונות גדולה יותר להתחסן, אך יחד עם זאת, אפילו בקבוצה זו, שהיא בעלת רמת פגיעות וסיכון גבוהה במקרה של הידבקות בנגיף הקורונה, ישנם לא מעט משיבים שהצהירו שלא יתחסנו: 19% שהצהירו שבטוח לא יתחסנו ועוד 22.4% שאמרו שכנראה לא יתחסנו, סה"כ 41.4% מבני 60 ומעלה בחברה החרדית הצהירו שאינם מתכוונים להתחסן ($\chi^2=14.8$, $p=.002$, $df=3$, $N=753$).

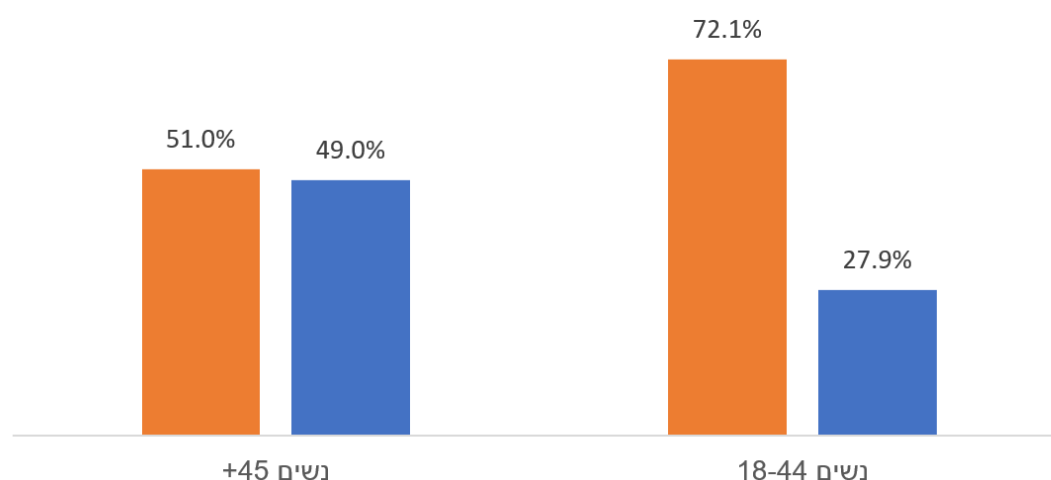
נכונות להתחסן בחלוקה למגדר: נשים נכונות להתחסן פחות מגברים

בבחינת הנכונות להתחסן בחלוקה למגדר מצאנו שיש הבדל מובהק בין גברים לנשים, כאשר נשים חרדיות הצהירו על נכונות נמוכה יותר להתחסן לעומת הגברים החרדים. 65.5% מהנשים הצהירו שאין בכוונתן להתחסן (38.7% בטוח שלא, 26.8% כנראה שלא), לעומתן, 54.5% מהגברים הצהירו על כוונתם להתחסן (כנראה שכן, 23.9% בטוח שכן ($\chi^2=29.552$, $p=.000$, $df=1$, $N=753$)).

תרשים 4: נכונות להתחסן לפי מגדר

תרשים 5: נכונות להתחסן אצל נשים לפי גילאים

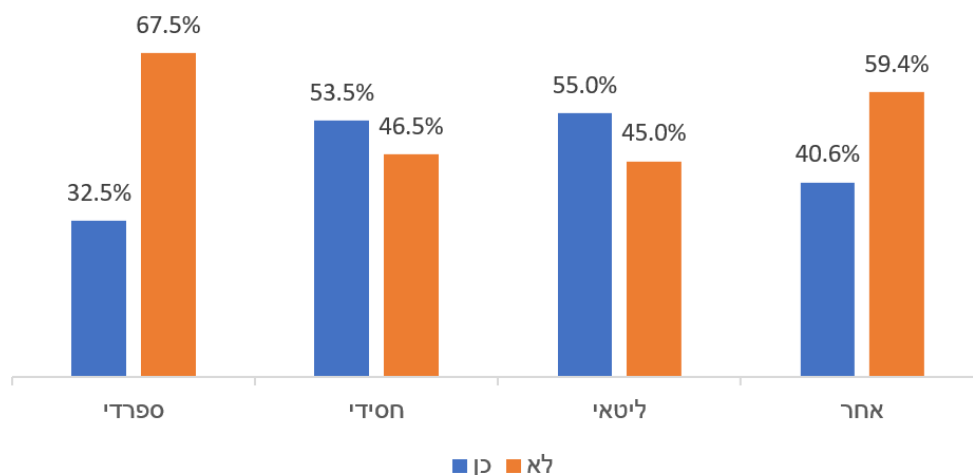
אחד ההסברים האפשריים לחוסר הנכונות של נשים רבות להתחסן הוא חששות הציבור מהשפעת החיסון על פרייון, ילודה והנקה. בהתאם לכך, מהנתונים עולה כי קיים פער גדול בין המוכנות להתחסן בקרב הנשים הצעירות בהשוואה למוכנות להתחסן בקרב הנשים המבוגרות ($X^2=13.227, p=.000, df=1, N=313$). לעומת זאת, לא נמצא פער מובהק בין גברים צעירים לגברים מבוגרים המוכנים להתחסן. ממצא זה מחזק את ההשערה שהפער בין הנשים הצעירות למבוגרות נובע מהחשש מהשפעות החיסון על הפרייון בקרב נשים צעירות שעדיין מצויות בשלב הילודה, על נשים בהריון ועל נשים מניקות.

עוד נמצא כי פער זה בין הנשים המבוגרות לנשים הצעירות ניכר בעיקר בין שתי הקבוצות המחזיקות בעמדות המוחלטות יותר, בעוד שפערי הגיל אינם בולטים בקרב הנשים המחזיקות בעמדות פחות מוחלטות: אחוז הצעירות המצהירות כי הן בטוחות שלא יתחסנו עומד על 32.6% בעוד שבקרב המבוגרות יותר 24.7% מצהירות כי בטוח לא יתחסנו.

נכונות להתחסן בחלוקה לזרמים: ספרדים נכונים להתחסן פחות מחסידיים וליטאיים

עוד מצאנו שבפילוח לזרמים השונים בחברה החרדית ניכר הבדל מובהק בנכונות להתחסן ($X^2=30.19, p=.000, df=3, N=734$). בעוד שבזרמים הליטאיים והחסידיים מעידים 55% ו 53% בהתאמה על הנכונות להתחסן, בזרם הספרדי הנכונות להתחסן נמוכה משמעותית ועומדת על 32.5% בלבד. בזרמים האחרים (חב"ד, ברסלב, חרדי לאומי ואחרים) נראה כי המגמה גם היא נוטה ברובה שלא להתחסן ורק 40.6% הצהירו על כוונתם להתחסן.

תרשים 6: נכונות להתחסן לפי זרם

השפעת הרבנים על הנכונות להתחסן

(המשיבים שענו בין 19-13 בדצמבר 2020) ואחריה (משיבים שענו בין 23-20 בדצמבר 2020), ונמצא הבדל מובהק בין הקבוצות. טרם הגעת החיסונים ותמיכת הרבנים רק 40.5% מהמשיבים הביעו נכונות להתחסן, בעוד שלאחר הגעת החיסונים הביעו נכונות להתחסן 52.5% ($X^2=10.961, p=.001, df=1, N=753$).

התמיכה של הרבנים בחיסון, הביאה לעלייה בנכונות להתחסן. במהלך תקופת המחקר הגיעו החיסונים לישראל ושלושה מהרבנים המובילים במגזר החרדי - האדמו"ר מגור, הרב חיים קנייבסקי והרב גרשון אדלשטיין - הביעו תמיכה בחיסון ואף התחסנו בעצמם. לפיכך, נעשתה חלוקה של ממצאי המחקר לפני הגעת החיסונים ותמיכת הרבנים

תרשים 7: נכונות להתחסן על ציר הזמן

כאשר מפלחים את מידת הנכונות להתחסן, לפני קריאת הרבנים להתחסן ולאחריה, נראה שאחוז המתלבטים לא השתנה אולם בקבוצות המביעות עמדה נחרצת יותר ישנו שינוי: יותר משיבים הצהירו שהם בטוחים כי יחסנו ופחות אנשים הצהירו כי הם בטוחים שלא יתחסנו. טרם תמיכת הרבנים הצהירו כי בטוחים שלא יתחסנו 36.4% ורק 14.5% הצהירו כי בטוחים שיתחסנו, בעוד שלאחר תמיכת הרבנים אחוז הבטוחים כי לא יתחסנו ירד ל-24.7% ואחוז הבטוחים שכן יתחסנו עלה ל-27.5%.

נראה שעיקר העלייה בנכונות להתחסן הייתה אצל החסידים: אחוז הנכונות להתחסן עלה מ-47% לפני הגעת החיסונים, ל-61% לאחר תחילת החיסונים. לעומת זאת בזרם הספרדי נראה שעל אף הגעת החיסונים ותמיכת הרבנים, העלייה בנכונות להתחסן הייתה מתונה יותר ועלתה מ-29% בשבוע שלפני החיסון, עד ל-37% בימים שלאחר הגעת החיסון ותמיכת הרבנים. ייתכן והסיבה לכך נעוצה שלא הייתה תמיכה מוצהרת של רב ספרדי מרכזי במבצע החיסונים, לעומת תמיכה ברורה של הרבנים הליטאיים הבולטים הרב גרשון אדלשטיין והרב חיים קנייבסקי, ותמיכה של האדמו"ר מגור שאף נסע בעצמו מיד עם הגעת החיסונים להתחסן.

השפעת המידע על שלבי פיתוח החיסון ורמת יעילותו

העניין בסוגיות הנוגעות לחיסון בקורונה עשוי להוות אינדיקציה נוספת לנכונות של האנשים להתחסן. ככל שאנשים יותר מתעניינים בדרך הפיתוח של החיסון ובמידת היעילות שלו, כך יש להם יותר נכונות להתחסן. $(X^2=7.839, p=.049, df=3, N=753)$. לצד זאת, יש לתת את הדעת לכך שאחוז ניכר מהאנשים שאינם נוטים להתחסן, ביקשו לדעת על דרך הפיתוח של החיסון (44%) ומידת היעילות שלו (61%).

מהנתונים עולה כי לצד הפעולות הנדרשות ברכישת החיסונים והערכות למבצע החיסון עצמו יש מקום לפעולות הסברה נרחבות בקרב האוכלוסייה החרדית במטרה להגביר את הנכונות להתחסן בקרב האוכלוסייה החרדית בכלל והצעירים בה בפרט.

אתגר זה הופך למשמעותי במיוחד בשל העובדה כי המידע הראשוני המצוי ביחס לזנים החדשים של נגיף הקורונה מעיד על כך שאחוז הנדבקים בקרב צעירים גבוה יותר. בהנחה שאכן זהו המצב, האוכלוסייה החרדית, שמלכתחילה התנאים בהם היא מתגוררת ומתנהלת בעלת סיכויים גבוהים יותר להידבקות בנגיף, גם מורכבת מקבוצות גיל צעירות יותר ביחס לאוכלוסייה הכללית, ולכן פגיעה יותר בשלב זה להידבקות.

יתר על כן, מכיוון שבקרב הנשים החרדיות נמצא אחוז התנגדות גבוה, יש למקד את מאמצי ההסברה בקרב אוכלוסייה זו בסוגיית הפרייון, והשלכות החיסון על היבטים הקשורים בפרייון, ילודה והנקה. יש צורך ועניין בציבור בקבלת מידע מהימן ומדעי על השפעות אלו ועולה צורך בחיזוק עמדת המומחים בתחום הפרייון, הילודה והגניקולוגיה לפיה אין מניעה מחיסון נשים המתכננות הריון, נשים הרות או מניקות (האיגוד הישראלי למיילדות וגניקולוגיה, ינואר 2021).

בנוסף, בשל נכונות נמוכה יותר של הציבור החרדי-ספרדי להתחסן, ובשל השפעה קטנה יותר של תמיכת הרבנים על כך, אנו ממליצים לגייס למערך ההסברה נציגות רבנית ספרדית מרכזית, שתהיה בעלת השפעה משמעותית יותר על נכונות ציבור זה להתחסן.

הגברת נכונות הציבור החרדי להתחסן אינה צריכה להיות אתגר בלעדי של משרד הבריאות וקופות החולים לבדם. ניתן וצריך לערב את העסקנים הרפואיים ומנהיגי הקהילה החרדית אשר בידם כלים ויכולת לסייע, להשפיע, וללהגביר באופן משמעותי את נכונות הציבור החרדי להתחסן.

מהממצאים שבידינו לא ניתן לדעת אם ההשפעה החיובית של תמיכת הרבנים על הנכונות להתחסן שהובעה עם הגעת החיסונים לישראל, הינה בעלת יכולת השפעה לאורך זמן. לכן אנו ממליצים על הקמת מערך הסברה מתמשך ורב-מגזרי בה המנהיגות הרבנית שותפה פעילה באופן רציף, ושיעשה בו שימוש בכלי הסברה מגוונים המותאמים לצרכי הקהילות השונות במגזר החרדי.

אודות המכון החרדי למחקרי מדיניות

המכון החרדי למחקרי מדיניות מתמחה בקידום מדיניות מקצועית מבוססת מחקר, בסוגיות חברתיות-כלכליות של שילוב האוכלוסייה החרדית בישראל. צוות המכון מורכב מאנשי מחקר ואקדמיה מדיסציפלינות שונות (מדעי המדינה, מדיניות ציבורית, כלכלה, פסיכולוגיה, משפטים ועוד), לצד עמיתי מחקר חרדים בעלי רקע מקצועי רחב וניסיון עשיר בניהול מערכות ציבוריות בקהילה החרדית.

חוקרי המכון עורכים מחקרים על החברה החרדית תוך שימוש בכלים איכותניים, סטטיסטיים ואקונומטריים, ומתוך היכרות עמוקה עם האתגרים התרבותיים והמתודולוגיים הנובעים מייחודיותה של החברה החרדית, כמו שונות פנים-קהילתית רחבה, צורך במבנה מדגמי מותאם, הטיות תרבותיות ועוד. המחקרים מהווים בסיס להבנה עמוקה יותר של החברה החרדית ומסייעים בעיצוב מדיניות לקובעי המדיניות. מידע נוסף באתר המכון בכתובת: www.machon.org.il.

לוח 1: תיאור מאפייני המדגם

משתנה	תיאור	נתונים
מגדר	משתנה שמי בינארי גברים הם קבוצת ההתייחסות (קודד כ-0)	N=800 גברים = 59%
גיל	משתנה רציף	N=800 טווח: 18-85 ממוצע: 38.25 ס.תקן: 36.2
קהילה חרדית	משתנה שמי קטגוריאלי בן 4 קטגוריות, ספרדים מהווים את קבוצת ההתייחסות (קודד כ 0)	N=780 ספרדי (כולל גם תמני וליטאי ספרדי) = 31.3% אחר (כולל גם חב"ד, ברסלב וחרדי לאומי) = 8.5% חסידי = 30.9% ליטאי = 29.4%
נכונות לחיסון	משתנה קטגוריאלי בן 4 קטגוריות, במסגרת הניתוחים קודדנו לעיתים את המשתנה למשתנה בינארי (כן/לא)	N=753 בטוח שלא = 30.8% כנראה שלא = 23% כנראה שכן = 25.5% בטוח שכן = 20.7%
מועד תמיכת הרבנים בחיסון	משתנה שמי בינארי. טרם תמיכת הרבנים מהווה קבוצת התייחסות (קודד כ 0)	N=800 טרם תמיכת הרבנים = 52.3%